

УДК 94(477)

Іванна Лучаківська

**СОЦІАЛЬНИЙ ПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ
ГАЛИЧИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

У даній статті відтворено цілісний портрет українських правників, проаналізовано професійну структуру, умови праці та побуту, фахову діяльність. Вперше досліджено соціальне походження українських юристів (адвокатів, нотаріусів, суддів), що працювали в краї у 1880–1914 рр. та основні тенденції в його змінах. Детально проаналізовано і порівняно матеріальне становище представників різних правничих спеціальностей.

Ключові слова: українські юристи, юридична освіта, Східна Галичина, судочинство, судова система.

Укравіські юристи з 80-х рр. ХІХ ст. починають відігравати помітну роль у суспільному житті Галичини. Вони були не лише правовими захисниками національних інтересів українського народу, а й активними політичними та культурними діячами, фундаторами багатьох громадських організацій. Саме тому, в історичній літературі період 1880–1914 рр. часто називають “адвокатською добою” [5, с. 45].

Чисельне збільшення українських юристів у краї наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. частково зумовлювалося функціонуванням при Львівському університеті двох україномовних кафедр цивільного та кримінального права. Можливість здобувати освіту рідною мовою сприяла зростанню кількості українських студентів на юридичному факультеті. Це яскраво підтверджують статистичні дані. Якщо в 1880 р. у Львівському університеті навчалося 113 українських правників, то в 1900 р. – 286, а в 1913 – 979. Юридичні професії українська молодь протягом окресленого періоду також здобувала у Краківському та Віденському університетах. Іншим чинником, що впливав на збільшення чисельності правників, було зростання популярності цього фаху.

Юридична освіта давала змогу працювати в трьох галузях – адвокатурі, нотаріаті та судочинстві (або на державній службі в намісництві, прокуратурі скарбу, місцевих органах самоврядування). Перед початком роботи кандидати повинні були скласти низку іспитів та пройти обов’язкову практику. Зупинимось на цьому детальніше. Випускники юридичних факультетів австрійських університетів, щоб далі просуватися по службовій драбині, здавали три державні екзамени: правно-історичний, судовий і політичний. Для прийому цих іспитів у кожному вищому навчальному закладі за розпорядженням міністра віросповідань і освіти створювалася спеціальна комісія [3]. Вона повинна була встановити чи кандидат здобув достатній рівень правової підготовки, тобто чи має юридичну проникливість, чи може самостійно здійснювати судочинство, чи добре володіє юридичною термінологією.

Предметом правно-історичного іспиту було римське, церковне та німецьке право, а також історія Австрійської держави, судового – австрійське цивільне, торгівельне і векселеве право, цивільна процедура, австрійське кримінальне право й процедура. Під час політичного екзамену кандидати виявляли свої знання державного права, австрійського адміністративного права, науки і політики суспільного господарства, фінансового законодавства Австрії. Перший іспит приймався тричі на рік – взимку, влітку та восени, два інші – в будь-який час протягом року, за винятком канікул. Екзамени відбувалися усно і публічно. Випускники мали змогу обирати мову, якою складався іспит. Наприклад, у

1910 р. на юридичному факультеті Львівського університету судовий екзамен польською мовою здавали 330 кандидатів, українською – лише 72. Підсумкова оцінка визначалася голосуванням членів комісії. У випадку негативного результату комісія встановлювала термін повторного складення іспиту [3].

Щоб продовжувати юридичну кар'єру, після закінчення університету слід було пройти обов'язкову безкоштовну однорічну судову практику в окружному чи крайовому суді. З 1911 р. в Австрії був запроваджений новий закон, за яким розмежовувалася судова практика для кандидатів на суддів, нотаріусів і адвокатів. Відтоді останні повинні були проходити стажування в окружному суді та суді I-ї інстанції (по 4 місяці). В основному робота практикантів обмежувалася протоколюванням судових засідань й опрацюванням різних судових справ. Подальший перебіг практики, враховуючи побажання кандидата, визначав президент Вищого крайового суду. З цього моменту підготовка майбутніх суддів, нотаріусів і адвокатів дещо відрізнялася [19].

Отримання посади нотаріуса було можливим лише після проходження чотирирічної нотаріальної практики. Претендент допускався до неї за умови складення ним принаймні двох державних іспитів або отримання ступеня доктора прав (*doctor iuris utriusque*). Цей ступінь присвоювався після успішного складення трьох ригороз. Під час першого екзамену здобувачі повинні були виявити свої знання в галузі римського, канонічного і німецького права, під час другого – австрійського цивільного, торгового та векселевого, кримінального права, а також цивільної й кримінальної процедури. Предметами третього іспиту були загальне й австрійське публічне право, право народів та політична економія. Екзамени склалися публічно і в довільному порядку. При отриманні незадовільної оцінки за один з іспитів дозволялося його перездати через три місяці. У випадку двох негативних спроб здобувач назавжди втрачав право на докторський ступінь.

Нотаріус, приймаючи в свою канцелярію практиканта, негайно повідомляв про це нотаріальну палату, котра вносила ім'я останнього в список нотаріальних кандидатів. Після завершення стажування претендент отримував видане нотаріусом та засвідчене палатою свідоцтво про пройдену службу [1].

Після двох років практики кандидат мав право скласти нотаріальний іспит, що вважався обов'язковою умовою для подальшого продовження кар'єри. Його приймала спеціальна комісія у складі голови, двох членів Вищого крайового суду і одного чинного нотаріуса. Екзамен поділявся на письмову та усну частини. Під час першої здобувач повинен був скласти декілька нотаріальних документів – контракт, заповіт і векселевий протест, під час другої – виявити ґрунтовні знання необхідних законодавчих актів та приписів про оподаткування. У випадку позитивного результату кандидатів видавалось свідоцтво про присвоєння йому ступеня доктора прав.

Виконання всіх вищезазначених умов дозволяло отримати посаду нотаріуса. Однак, варто зауважити, що часто перед претендентом виникала часова перешкода. В Галичині та й Австрії загалом з 1890-х рр. через відсутність вільних місць іноді нотаріальним кандидатам, щоб отримати посаду нотаріуса, доводилося чекати 18–20 років. Оскільки умови прийняття до нотаріату були дещо простішими, ніж на судову службу чи в адвокатуру, то значно більше університетських випускників обирали професію нотаріуса. А це призводило до значної диспропорції між кількістю вакансій і претендентів на них. У 1894 р. у львівському апеляційному окрузі на 138 нотаріальних посад припадало 147 кандидатів, в краківському окрузі таке співвідношення становило 74 до 87. Подібна ситуація призвела до помітного зменшення з середини 1890-х рр. кількості нотаріальних кандидатів у Галичині.

В Австро-Угорській імперії нотаріуси перебували на державній службі. Їхні функції зводилися до складання різних державних та приватних нотаріальних актів, тимчасового зберігання деякої документації. Заміщення вакантних посад нотаріусів проводилося на конкурсній основі. Конкурс оголошувала нотаріальна палата. Вона ж вивчала та пересилала документи всіх претендентів на розгляд судового трибуналу I-ї інстанції. Той, у свою чергу, передавав документи із власними висновками у Вищий крайовий суд, котрий із своїми зауваженнями надсилав їх у Міністерство. Призначав нотаріусів міністр юстиції [1].

Перед початком роботи кожен нотаріус вносив спеціальну грошову заставу (або готівкою, або цінними паперами), розмір якої залежав від типу місцевості, в якій знаходилася його посада.

Призначений на посаду нотаріус складав присягу у Вищому крайовому або повітовому суді. Після цього отримував номінаційний декрет, на підставі якого протягом трьох місяців був зобов'язаний відкрити власне бюро та розпочати службу. Неодмінним атрибутом нотаріуса вважалася урядова печатка. Вона мала містити: 1) зображення австрійського гербового орла, 2) ім'я, прізвище, 3) посаду нотаріуса, 4) місце його урядування і 5) назву краю. Пункти 3–5 вказувались крайовою мовою, а якщо їх було кілька – то усіма. Наприклад, на печатці українського нотаріуса Йосифа Онишкевича польською і українською мовами був викарбуваний текст: “Йосиф Онишкевич, ц. к. нотар в Зборові в Галичині” [11].

Діяльність нотаріусів суворо контролювалася вищими інстанціями – міністром юстиції, президентами судів I-ї і II-ї інстанцій, нотаріальною палатою. Зокрема, остання періодично через свого делегата або спеціальну комісію проводила перевірки функціонування нотаріальних контор і правильності складання нотаріальних актів. Наприклад, такі люстрації канцелярії українського нотаріуса у Підгайцях Порфирія Яримовича проводилися через кожні 4 роки (в жовтні 1904 і в липні 1908 рр.). У випадку поганого ведення документації і недотримання урядових приписів та постанов нотаріусові оголошувалась письмова догана.

Звільнення нотаріуса зі служби також дозволялося за наступних умов: через перехід на адвокатуру або іншу публічну посаду, яку не можна було суміщати з нотаріальною практикою; через втрату австрійського громадянства; через здійснення кримінального злочину і отримання судового вироку; через тривалу службову непридатність, спричинену важкою розумовою чи фізичною недугою тощо.

Загалом станом на 1904 р. в Галичині було 152 нотаріуси (86 у Львівській нотаріальній палаті і 46 в Перемишльській). Кількість українських нотаріусів в краї як наприкінці XIX, так і на початку XX ст. була традиційно низькою. Наприклад, у 1881 р. вони налічували 15 осіб. А в 1910 р. у Галичині працювало лише 19 нотаріусів-українців (два в Коломиї, по одному у Львові, Болехові, Винниках, Войнилові, Галичі, Долині, Залозцях, Краківці, Микулинцях, Немирові, Новому Селі, Перемишлі, Підгайцях, Золотому Потоці, Рожнятові, Скалаті й Старій Солі) [21].

Відомими українськими нотаріусами протягом досліджуваного періоду були: Михайло Данилович, Йосиф Громницький, Михайло та Роман Бачинські, Савин Будзиновський, Лев Гузар, Йосиф Онишкевич, Юліан Карабинський та інші.

В цей же період у Галичині працював ще один український нотаріус – Володимир Левицький. Пройшовши нотаріальну практику в Снятині, у 1886 р. постановою міністра юстиції був призначений нотаріусом у Вишнівчику. З 1894 р. і до початку Першої світової війни займав таку ж посаду в м. Козовій Бережанського повіту [12].

Українець Кость Телішевський, відбувши нотаріальну практику в Рогатині, з 1885 р. працював нотаріусом в Турці. У 1890 р. він був переведений до Любачева, але відмовився від запропонованої посади і залишився на попередньому місці. Потім мав нотаріальну контору в Бучачі, а в 1900-х рр. – в Коломиї.

Володимир Лушпинський розпочав нотаріальну службу в 70-х рр. XIX ст. з практики у Львові. В лютому 1881 р. був призначений субститутом замість померлого перемишльського нотаріуса В. Лонгхампса. Обов'язки заступника виконував понад рік. Рескриптом міністра юстиції від 11 березня 1882 р. був призначений нотаріусом в Комарно. Там відкрив власне бюро і почав працювати з 1 червня того ж року. Через вісім років, у червні 1890 р., В. Лушпинський зайняв аналогічну посаду в Косові. У серпні 1902 р. був переведений до Ярослава. В 1909–1914 рр. мав власну канцелярію в Перемишлі [18].

Кар'єра судді в Австро-Угорській імперії, так само як і представників інших юридичних професій, починалася з однорічної судової практики. З 1885 р. термін стажування був продовжений до двох, а з жовтня 1896 р. – до трьох років. Згодом випускники університетів, як правило, призначалися авскультантами в певному окружному суді. Мінімальною вимогою при зарахуванні на цю посаду була наявність свідoctв про успішне складення правно-історичного і судового державних іспитів. Політичний екзамен дозволялося здати вже в процесі служби. Загалом на даній посаді кандидати проходили подальше стажування в суді. За виконання своїх обов'язків авскультанти отримували невелику платню. Правда іноді практикантам затвердження на такій посаді доводилося чекати кілька років. Щоб бодай частково вирішити подібну ситуацію, Міністерство юстиції у 1885 р. дозволило вищим крайовим судам, без огляду на існуючу чергу, призначати безплатними авскультантами тих практикантів, які виконали всі необхідні для цього умови [14].

Наступним обов'язковим кроком на шляху до отримання посади судді вважалося складення кваліфікаційного суддівського іспиту. Процедура його проведення була дуже подібною до нотаріального екзамену. Приймала іспит спеціальна комісія, призначена президентом Вищого крайового суду. Складалася вона із членів того ж трибуналу. Іспит відбувався в два етапи – письмовий та усний. Перший тривав два дні, протягом яких кандидати повинні були виконати два завдання – скласти витяги з актів з вироками з цивільної і кримінальної судових справ. На усний іспит відводилося дві години, за час яких претендент екзаменувався із усіх галузей цивільного та карного законодавства. Крім того, він повинен був досконало знати систему функціонування судової влади в Австрії. За власним бажанням кандидат міг скласти іспит двома крайовими мовами. Успішний результат дозволяв іспитованому отримати свідoctво із зазначеним результатом екзамену. Якщо службовці склали кваліфікаційний іспит, перебуваючи на посаді авскультанта, згодом вони призначалися суддями або заступниками прокурорів. В інших випадках, зазвичай, їм надавалось місце ад'юнкта.

Перед початком роботи всі працівники судочинної системи складали службову присягу. Варто зауважити, що для кожної категорії урядовців затверджувався інший текст клятви (так званої “роти”). Наприклад, одну присягу давали президенти окружних судів і судів I-ї інстанції, другу – віцепрезиденти тих же судів, третю – судові секретарі й ад'юнкти, четверту – судові практиканти і т. д. [2, s. 238].

За австрійським законодавством дозволявся перехід представників інших юридичних професій на судову службу. Зарахування адвокатів на посаду судді було дуже рідкісним явищем. Набагато частіше відбувалася фахова переорієнтація в зворотному напрямку. Перепрофілювання нотаріусів на судових

службовців було значно поширенішим. Для цього існувала єдина умова: нотаріус мав здати додатковий (письмовий і усний) іспит з цивільного права.

Станом на 1908 р. у Східній Галичині налічувалося 1150 судових чиновників різних рангів, з них – президентів, віцепрезидентів, радників крайового і вищого крайового суду – 341 особа, 38 повітових суддів, 148 судових секретарів, 404 ад'юнкти і 210 авскультантів. Визначити кількість українців, що перебували на судовій службі на зламі XIX–XX ст. дуже складно, оскільки урядова статистика поділ за національною ознакою дублювала поділом за віровизнанням. А ці дві класифікації протягом окресленого періоду не завжди були ідентичними. На жаль, у своїй роботі ми можемо оперувати кількісним поділом судових урядовців лише за релігійною приналежністю. У 1908 р. в судовій системі на східних теренах краю працювало 367 греко-католиків, в тому числі 12 радників Вищого крайового суду, 105 радників крайового суду, 8 повітових суддів, 40 судових секретарів, 105 ад'юнктів і 95 авскультантів. Припустивши, що не більше 10 % із них за національною ознакою були поляками, можемо стверджувати: у 1908 р. в східно-галицькому судочинстві налічувалося понад 300 українських службовців [4, s. 13].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. відомими українськими суддями в Галичині були: К. Зубрицький, Й. Левицький, Г. Кузьма, М. Герасимович, Л. Шехович, П. Лінинський, Т. Ревакович, Д. Савчак, Р. Стебельський, Й. Лисяк, М. Фединський, Р. Чайківський, І. Кивелюк, Л. Рожанковський, А. Негребецький, А. Підляшецький, М. Онишкевич, С. Твердохліб, М. Кульчицький, М. Гліджук, Д. Партицький, Й. Каранович, Д. Герасимович, Й. Ганчаковський, Г. Дзерович, Т. Заячківський тощо.

Слід зазначити, що, порівняно із польським населенням, у краї на початку XX ст. набагато більше українців обирали судову кар'єру. Це яскраво ілюструють статистичні дані. Якщо в 1904 р. на судову службу вступило 14 поляків і 15 українців, то наступного року це співвідношення становило 18 до 26 осіб.

Вершиною суддівської кар'єри вважалося призначення радником двору у Верховному або Адміністративному суді у Відні. Протягом досліджуваного періоду чимало українців за свою самовіддану працю були удостоєні такої честі. Це, наприклад, Й. Лисяк, В. Ковальський, Т. Зубрицький, О. Лопушанський, М. Герасимович, Р. Стебельський, М. Фединський, Й. Каранович, С. Децикевич, Й. Шведзицький, А. Підляшецький тощо [20, с. 119].

Деякі українські судді, зважаючи на те, що перебували на державній службі, не надто активно декларували свою національну приналежність. Причини такої ситуації слід шукати в їх дискримінації польською крайовою владою. Не дивиною на галицьких землях були випадки, коли національно свідомі й політично активні судові чиновники безпідставно переводилися у віддалені судові округи або десятками років чекали давно заслуженого посадового підвищення.

Загалом аналізуючи діяльність суддів, так само, як і інших категорій державних службовців, лікарів та вчителів, слід враховувати чинник польсько-українського протистояння в краї. Під його впливом кожна із сторін вважала себе дискримінованою в певному плані. Тому більшість тверджень про утиски в професійній діяльності треба сприймати дуже обережно і детально аналізувати.

Самостійна адвокатська практика гарантувала юристам фінансову і певну соціально-правову незалежність. До кандидатів адвокатури висувалися такі ж вимоги, як і до майбутніх суддів та нотаріусів, тобто наявність свідоцтв про закінчення вищої освіти, про складення трьох державних екзаменів і здобуття ступеня доктора прав, завершення однорічної судової практики. Крім того, вони повинні були в канцелярії одного або кількох чинних правозахисників пройти ще

власне адвокатську практику, котра тривала 6 років. Через чотири роки такого стажування конципієнтам (так за Австрії називалися адвокатські практиканти) дозволялося скласти адвокатський іспит. Процедура його проведення унормовувалася розпорядженням міністра юстиції від 7 серпня 1850 р. Іспит був двоетапним. Під час першого – усного – оцінювався рівень теоретичної підготовки кандидатів з цивільного та кримінального законодавства. Друга частина іспиту проходила письмово. Претенденти повинні були виявити своє вміння складати різні процесуальні документи. За підсумком двох етапів виставлялася загальна оцінка. У випадку незадовільного результату кандидат лише двічі міг повторно здати екзамен. Якщо обидві спроби були невдалими, він назавжди втрачав право стати адвокатом. Після успішного складення адвокатського іспиту конципієнти допускалися до самостійних виступів у суді в невеликих судових справах [24, с. 211].

Виконання всіх необхідних умов та завершення стажування дозволяло молодим правникам проводити повноцінну адвокатську практику та відкривати власні канцелярії. За положенням про адвокатуру від 1868 р., до самостійного урядування також допускалися особи, які щонайменше п'ять років перебували на посаді радника суду. Вони звільнялися від складення адвокатського іспиту і могли не мати ступеня доктора прав.

Професійна діяльність адвокатів контролювалася адвокатськими палатами, котрі стежили за дотриманням чинного законодавства, вели облік кандидатів адвокатури і чинних правозахисників. Спочатку в Галичині існувало 6 таких інституцій – у Львові, Кракові, Перемишлі, Станіславові, Коломиї і Золочеві. З 1885 р. за розпорядженням міністра юстиції функціонували лише Львівська та Краківська палати адвокатів [13].

При кожній такій установі, згідно з австрійським адвокатським дисциплінарним статутом від 1 квітня 1872 р., для розслідування різноманітних порушень діяльності правозахисників створювалася дисциплінарна палата. Її члени обиралися терміном на три роки. Палата проводила попереднє слідство (допитувала підозрюваного, свідків) та визначала тип покарання: догану, штраф до 300 кор. (згодом до 600 кор.), тимчасове (до 1 року) усунення від виконання службових обов'язків або виключення зі списку адвокатів, що означало заборону практикувати. В останньому випадку правозахисник через три роки міг клопотати про поновлення його в списку [10].

Станом на 1876 р. в Галичині було 229 адвокатів, у 1884 р. – вже 296. У наступні роки це число стрімко зростало. У 1890 р. в краї налічувався 431 правозахисник, в 1900 р. – 758, а в 1906 р. – аж 1270. Тільки адвокатський корпус Львова упродовж 1889–1898 рр. збільшився з 94 до 159 осіб. Найбільше львівських адвокатів (близько 50 станом на 1912 р.) мешкало по вул. Коперніка, на відтинку від пасажу Миколаша до перехрестя з вул. Осолінських (тепер вул. В. Стефаника). Тому вул. Коперніка часто називали “адвокатською”. За чисельністю правозахисників Галичина посідала перше місце з-поміж усіх австрійських коронних країв. Загалом один адвокат у провінції в 1901 р. в середньому обслуговував 9235 мешканців (в Моравії – 6634 чол., Каринтії – 10494, на Буковині – 6576, а в Чехії – 5449 осіб) [15].

Правозахисників-українців у Галичині в 1903 р. було всього 33, тобто на одного адвоката припадало 75758 чол. українського населення. В 1910 р. їх кількість зросла до 58 осіб. Тоді територіальними осередками українських адвокатів були міста: Львів (там працювало 9 адвокатів), Станіславів і Тернопіль (по 4 правозахисники), Борщів, Золочів, Коломия, Надвірна, Перемишль, Рава-Руська, Стрий (по 2), Бережани, Богородчани, Бурштин, Делятин, Долина, Дрогобич, Городок, Городенка, Збараж, Зборів, Калуш, Комарно, Копичинці, Косів, Кути, Лісько, Самбір, Старий Самбір, Сколе, Солотвина, Сокаль, Глумач,

Турка, Чортків, Щирець, Яблонів і Ясло (по 1). Напередодні Першої світової війни, у 1914 р., в Галичині й на Буковині налічувалось 74 українські адвокати. Загальна кількість правозахисників в обох австрійських провінціях тоді ж складала 1500 осіб. Отже, можна зробити висновок, що в пропорційному відношенні українці становили заледве 5% всього адвокатського загалу [22, с. 67].

Така невтішна, на перший погляд, картина зовсім не відображає тих тенденцій, які були характерними саме для професійної групи українських адвокатів. Чисельність останніх у середині XIX ст. навіть не досягала десяти чоловік. З 1870-х рр. починається поступове збільшення представників цього фаху. Так, протягом 1870–1877 рр. у Галичині з'являються 10 нових українських адвокатів, а до 1889 р. – ще 8. З 1890 р. починається стрімке зростання чисельності правозахисників-українців. Лише до 1899 р. понад 30 молодих адвокатів відкрили свої канцелярії. Цей процес продовжувався до початку Першої світової війни [8, с. 74].

У галицькому суспільстві з'явилося покоління національно свідомих адвокатів, які займалися не лише професійною діяльністю, а фактично на новий щабель піднімали громадський і культурно-просвітницький рух українців, були політичними оборонцями прав рідного народу. Часто їхні канцелярії, поряд з наданням юридичної допомоги, виконували роль осередків політичного, економічного і освітнього життя повіту. Вдало охарактеризував адвокатів цього періоду Л. Ганкевич. Він писав про них: “Це вже нова генерація української палестри. Це вже “не оборонці шляхти, міщанства і промисловців”, але оборонці цілої нації. Всі вони вже національно свідомі, люди європейської культури, простолінійні і послідовні в своїм поведінні. Вони дають почин і переводять повну реорганізацію національно-політичного, економічного і культурного життя свого народу”.

В історичній літературі першої половини XX ст. часовий відрізок з 1890 по 1914 рр. називали “адвокатською добою” або, за висловом М. Волошина, “золотим віком” української адвокатури. Часто його поділяли на два періоди – до і після 1900 р.

З 1890 р. в Галичині почав практикувати один з найвизначніших українських адвокатів австрійського періоду Кость Левицький. Ще під час навчання у Львівському університеті він брав активну участь в громадському житті краю, був першим головою “Кружка правників”, що функціонував при студентському товаристві “Дружній лихвар”, працював над збором і впорядкуванням української юридичної термінології. Після проходження необхідного стажування 11 жовтня 1890 р. склав адвокатський іспит. Того ж місяця К. Левицький відкрив у Львові в приміщенні “Народного дому” по вул. Корняків, 1 (тепер вул. К. Корнякта) власну канцелярію. В рекламному оголошенні, вміщеному з цього приводу в газеті “Діло”, зазначалось, що молодий юрист спеціалізується на цивільному, кримінальному, адміністративному і фінансовому законодавстві, а в національно-політичних справах представлятиме інтереси українців у суді безкоштовно. З 1 жовтня 1906 р. і до початку Першої світової війни канцелярія К. Левицького розташовувалась в будинку товариства “Дністер” по вул. Підвалє, 7 (тепер вул. Підвальна) [17].

Адвокатська кар'єра К. Левицького розвивалася надзвичайно стрімко. Завдяки участі в гучних політичних процесах він дуже швидко здобув славу одного з найкращих правозахисників. Наприклад, у 1893 р. К. Левицький в суді представляв інтереси українських художників Корнила Устияновича і Степана Томасевича, які звинувачувалися в тому, що, розписуючи церкву в с. Бутинах Жовківського повіту, зобразили сцену страшного суду і на картині помістили до пекла шляхтича, чиновника та єврея-лихваря. Використавши вдалу тактику

захисту молодий адвокат не лише домігся виправдання підсудних, а й ще раз нагадав про права українського населення на ведення судочинства його рідною мовою.

Кость Левицький захищав українське населення і в інших політичних процесах. Так, у лютому 1903 р. він був одним із адвокатів чотирьох галицьких селян, яким приписувалося шпигунство на користь Росії. Завдяки наполегливій роботі юристів під час судового слухання з'ясувалось, що весь процес сфабрикований за неправдивими доносами. Підсудні були звільнені. Лише один із них – економ Іван Федик, – засуджений до тримісячного ув'язнення за переховування свого сина, який дезертирував із австрійської армії, а пізніше виїхав на заробітки до Астрахані. К. Левицький разом з іншими адвокатами безкоштовно захищав українських студентів, заарештованих під час студентської демонстрації 23 січня 1907 р. [6, с. 1].

Принагідно слід зауважити, що чимало українських адвокатів, крім політичних процесів, захищали у судах і інтереси поляків, зокрема великих землевласників та промисловців. Саме за рахунок таких справ вони могли забезпечити своїм родинам матеріально забезпечене життя та жертвувати значні суми коштів на українську справу.

На початку ХХ ст. продовжилося стрімке зростання чисельності українських адвокатів. В цей час відкрили свої канцелярії М. Лагодинський, В. Охримович, Я. Олесницький, К. Підляшечський, Є. Калитовський, В. Івасечко, І. Кміцикевич, Д. Савчак, І. Макух, Л. Бачинський, М. Видрак, М. Здерковський та інші. Лише протягом 1913–1914 рр. в Галичині почали практикувати 20 українських адвокатів [8, с. 79].

Одна із найбільш яскравих постатей цього періоду – Ярослав Олесницький. Ще будучи адвокатським конципієнтом у 1902 р. він склав кваліфікаційний іспит та отримав право самостійно виступати в суді. Його дебют як правозахисника відбувся в листопаді того ж року. Я. Олесницький представляв інтереси обвинуваченого в судовому процесі про вбивство через ревності. Його клієнт, селянин С. Гола, зізнався в тому, що заподіяв смерть більш заможному односельцеві Ю. Павлику, який мав одружитись з коханою підсудного. Завдяки вмілому захисту адвоката суд присяжних одразу ж змінив звинувачення в умисному вбивстві на неумисне та засудив С. Голу лише до півторарічного ув'язнення. Вже на початку 1903 р. Я. Олесницький представляв інтереси селян-страйкарів із с. Пітричі Золочівського повіту. Впродовж 10-денного судового слухання молодий адвокат проявив себе як здібний юрист та вдалиий промовець. Успішно побудований захист дозволив йому домогтися звільнення 36 підсудних із 81. Решта були ув'язнені на незначний термін – від 4 місяців до 3 тижнів [16].

Наприкінці березня того ж 1903 р. Я. Олесницький перевівся до Стрия і продовжив стажування в канцелярії свого дядька Є. Олесницького. В листопаді наступного року молодий адвокат почав самостійно практикувати в Дрогобичі. У травні 1912 р. Я. Олесницький переїхав до Львова і відкрив свою приймальню в будинку на пл. Ринок, 43.

Паралельно із професійною діяльністю більшість українських адвокатів брали активну участь в громадсько-політичному житті краю, репрезентували національні інтереси свого народу в законодавчих інституціях. Наприклад, в Галицькому сеймі у 1908 р. працювали 12 українських послів-юристів, в 1913 р. – 15. Приблизно такою ж була їх чисельність і в австрійському парламенті. Зокрема, в 1911 р. із 26 депутатів-українців цього законодавчого органу 11 за фахом були юристами.

Така активна національна позиція українських адвокатів не залишалася поза увагою офіційної влади, яка намагалася обмежити політичну і контролювати професійну діяльність останніх. Іноді вона навіть вдавалася до фабрикування

судових процесів проти національно свідомих правозахисників. Так трапилося з адвокатом Михайлом Королем із Жовкви. У березні 1897 р. за неправдивим доносом його було звинувачено у підбурюванні населення до публічного насильства під час виборів у Державну раду. На захист українського адвоката виступили І. Добрянський, Є. Олесницький та С. Федак. На судовому засіданні майже всі свідки заявили, що М. Король не тільки не порушував жодних законів, а навпаки – закликав виборців до порядку. За відсутності складу злочину суд виправдав адвоката [9, с. 38].

Нерідко знаряддям дискримінаційної політики місцевої влади проти українських правозахисників була Львівська палата адвокатів. Вона знаходила різні приводи, щоб оминути українців при реєстрації кандидатів адвокатури. Львівська палата неодноразово відмовляла у такому праві Осипу Назарукові, який прославився своєю яскраво вираженою національно-патріотичною позицією, а його політична діяльність декілька разів ставала предметом судових розглядів. Як не дивно, але Нижньоавстрійська адвокатська палата в минулому українця не помітила нічого, що б перешкоджало його адвокатській практиці. Тому в травні 1911 р. внесла ім'я О. Назарука в список кандидатів адвокатури цієї австрійської провінції.

Розглядаючи проблему перекваліфікації колишніх судових радників, які вийшли на пенсію, в адвокатів, слід згадати про доволі негативне ставлення до них основного загалу правозахисників. Адже від суддів, щоб розпочати незалежну адвокатську практику, не вимагалось ні ступеня доктора прав, ні складення кваліфікаційного адвокатського іспиту. Крім того, молоді адвокати, як правило, вбачали в колишніх судових радниках конкурентів. Між представниками цих двох груп правозахисників іноді практикувалося і переманювання клієнтів, і скарги один на одного, які часто були предметами слухань в палаті адвокатів.

Попри всілякі перешкоди з боку місцевої адміністрації, активність українських адвокатів постійно зростала. З часом в середовищі останніх виникла необхідність створення власного професійного об'єднання. Однак з різних причин робота в цьому напрямку гальмувалась. Спочатку українські юристи консолідувались довкола фахового журналу “Часопись правнича”, який виходив щомісяця з квітня 1889 р. Мета даного періодичного видання полягала у підвищенні освітнього рівня українських суддів, нотаріусів та адвокатів, виробленні української юридичної термінології. В журналі публікувались наукові дослідження з історії і теорії права та політології, різноманітні звіти, законодавчі акти і постанови судової влади, бібліографічний огляд нових книг на юридичну тематику тощо. З 1892 р. він виходив як кварталник, але вже під егідою історично-філософської секції НТШ. Першим і незмінним протягом 10 років редактором “Часописі правничої” був К. Левицький. З 1900 по 1907 рр. журнал виходив під назвою “Часопись правнича і економічна”. Упродовж цього періоду його редагував С. Дністрянський. На початку 1908 р. через фінансову скруту видання часопису припинилось [5, с. 12].

У 1899 р. при історично-філософській секції НТШ утворилася правнича комісія, яка мала проводити наукові дослідження в галузі юриспруденції. Цей структурний підрозділ очолив Т. Ревакович. Об'єднання одразу ж почало роботу над перекладом українською мовою австрійського законодавства [7, с. 2].

В наступні роки ідея створення незалежної професійної організації юристів активно обговорювалась в середовищі української інтелігенції. Практичні кроки в даному напрямку почали здійснюватися з 1907 р. Тоді був створений організаційний комітет, який зайнявся розробкою статуту нового об'єднання. Міністерство внутрішніх справ затвердило цей документ 13 березня 1909 р., а вже 18 квітня у Львові в приміщенні “Руської бесіди” відбулись установчі збори

“Товариства українсько-руських правників”. Організація мала науково-професійний характер. Її завдання зводилися до підвищення рівня фахової підготовки українських юристів, які б не лише належно виконували свою роботу, а й обстоювали національні інтереси. Основною формою діяльності об’єднання була організація публічних лекцій, під час яких його члени виступали з власними науковими дослідженнями з різних галузей правознавства. Першим головою товариства був обраний С. Дністрянський. До керівної ради також увійшли В. Вергановський, І. Кивелюк, М. Здерковський, В. Левицький та Є. Олесницький [23, с. 13].

В складі товариства функціонували чотири комісії – цивілістична, криміналістична, мовна та видавнича, – навколо яких зосереджувалася наукова робота. Цивілістична та криміналістична комісії займалися перекладом на українську мову й публікацією австрійських державних законів. Мовна комісія проводила детальний аналіз мовної ситуації, яка існувала в галицькій судочинній системі. Зокрема, вже в липні 1909 р. Т. Окуневський склав меморандум про різноманітні випадки дискримінації української мови в судах, причому факти таких порушень підтверджувались документально. Згодом цей документ був переданий міністрові юстиції. До компетенції останньої комісії входило видання наукових праць і друкованого органу товариства – часопису “Правничий вісник”, редактором якого був С. Дністрянський. Загалом за період з 1909 по 1913 рр. з’явилися три річні випуски даного журналу.

На загальних зборах товариства у квітні 1911 р. В. Охримович запропонував утворити спеціальну комісію для захисту соціально-професійних і національних інтересів українських адвокатів. Однак цю ідею не вдалося реалізувати. Натомість у 1913 р. в товаристві з’явилася загальна станова комісія, яка опікувалася проблемами не лише адвокатів, а й нотаріусів та суддів.

Ще з кінця XIX ст. в середовищі українських юристів поширювалася ідея про скликання загального з’їзду всіх представників даної професійної групи. Таку пропозицію висував ще 1894 р. адвокат К. Чайковський. Однак тоді, головним чином, через низьку активність самих юристів збори так і не вдалося провести. Згодом цю справу продовжило “Товариство українсько-руських правників”. Саме завдяки його зусиллям 25 березня 1914 р. у Львові відбувся з’їзд українських юристів Галичини. Учасники зібрання обговорювали проблеми і основні завдання своєї професійної групи [23, с. 17].

Таким чином, наприкінці XIX – на початку XX ст. правники були однією з найактивніших професійних груп інтелігенції. У своєму дослідженні ми спробували підрахувати приблизну кількість українських юристів, що працювали в Галичині. В процесі роботи нам вдалося встановити імена 422 представників цієї фахової групи, з них – 55 нотаріусів, 156 адвокатів та 211 суддів, 27 з яких згодом перейшли на адвокатуру. Однак слід зауважити, що наведені дані далеко не остаточні, а проблема загальної чисельності українських юристів ще потребує ґрунтовного і тривалого дослідження.

Список використаних джерел

1. *Ustawa notaryalna*. – B.m., b.d. – 116 s. 2. *Zbiór czerwony*. Reskrypta c.k. Ministerstwa sprawiedliwości i okólniki Prezydium c.k. wyższego Sądu krajowego we Lwowie wydane od roku 1897 do końca roku 1900. – Lwów, 1900. – 586 s. 3. *Zbiór ustaw uniwersyteckich z dodatkiem niektórych innych ustaw i przepisów młodzieży uniwersyteckiej potrzebnych*. – Lwów, 1903. – 431+IX s. 4. *Żylski K.* Stosunki materialne i intelektualne wśród młodzieży prawniczej uniwersytetu lwowskiego na podstawie badań z roku 1910 / K. Żylski. – Lwów, 1912. – 54 s. 5. *Андрухів І.* Українські правники в національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. / І. Андрухів, П. Арсенич. – Івано-Франківськ, 1996. – 80 с. 6. *Буча у львівськiм університетi // Дiло*. – 1907. – Ч. 8. – 11 (24) сiчня. – С. 1. 7. *Вiдозва до руських правникiв // Дiло*. – 1899. – Ч. 125. – 5 (17) червня. – С. 2. 8. *Волошин М.* Тим, що вiдiйшли вiд нас у боротьбi за право / М. Волошин // Ювiлейний альманах Союзу Українських Адвокатiв. – Львiв, 1934. – С. 74–108.

9. *Ганкевич Л.* Десятиліття Союзу Українських Адвокатів / Л. Ганкевич // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. – Львів, 1934. – С. 38–73. 10. *Гловацький І.Ю.* Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) / І. Ю. Гловацький, В. І. Гловацький. – Львів, 2004. – 134 с., іл. 11. *ДАЛО.* – Ф. 369. – Оп. 1. – Спр. 391. 12. *ДАЛО.* – Ф. 369. – Оп. 1. – Спр. 321. 13. *Діло.* – 1885. – Ч. 53. – 15 (27) мая. 14. *Діло.* – 1885. – Ч. 58. – 28 мая (9 червня). 15. *Діло.* – 1902. – Ч. 193. – 29 серпня (11 вересня). 16. *Діло.* – 1903. – Ч. 13. – 17 (30) січня. 17. *Діло.* – 1906. – Ч. 183. – 29 серпня (11 вересня). 18. *Діло.* – 1909. – Ч. 13. – 21 н. ст. (8 ст. ст.) січня. 19. *Діло.* – 1911. – Ч. 7. – 11 н. ст. січня (19 ст. ст. грудня). 20. *Дроздовський С.* Українці в судівництві, державній прокуратурі і прокуратурі скаргу / С. Дроздовський // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. – Львів, 1934. – С. 119–125. 21. *Ілюстрований народний календар товариства “Просвіта” на звичайний рік 1911.* – Львів, 1911. – XXXII+263+80+32 с. 22. *Історія адвокатури України* / Т. В. Варфоломєєва, О. Д. Святоцький, В. С. Кульчицький та ін. За ред. Т. В. Варфоломєєвої, О. Д. Святоцького. – К.: Либідь, 1992. – 120 с. 23. *Надрага О.* Товариство українсько-руських правників у Львові (1909–1933) / О. Надрага // Ювілейний альманах Союзу Українських Адвокатів. – Львів, 1934. – С. 13–29. 24. *Нечиталюк М.* Цінний документ до біографії Андрія Чайковського / М. Нечиталюк // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження: У 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / Упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седяра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. – Львів, 2002. – Т. 3. – С. 211–236.

Иванна Лучакивская

СОЦИАЛЬНЫЙ ПОРТРЕТ УКРАИНСКИХ ЮРИСТОВ ГАЛИЧИНЫ (КОНЕЦ XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

В данной статье воспроизведен целостный портрет украинских юристов, проанализированы профессиональная структура, условия труда и быта, профессиональная деятельность. Впервые исследовано социальное происхождение украинских юристов (адвокатов, нотариусов, судей), которые работали в крае в 1880–1914 гг. и основные тенденции в его изменениях. Проанализировано материальное положение представителей различных юридических специальностей.

Ключевые слова: украинские юристы, юридическое образование, Восточная Галичина, судопроизводство, судебная система.

Ivanna Luchakivska

SOCIAL PORTRAIT UKRAINIAN LAWYERS IN GALICIA (THE END OF THE XIX-TH – THE BEGINNING OF THE XX-TH CENTURIES)

In this article it has been shown the undivided portrait of the Ukrainian lawyers. The author analyses their professional structure, labour conditions and professional activity. For the first time it has been investigated the social origin of the Ukrainian lawyers (barristers, notaries, judges), who worked during 1880–1914. It has been analysed and compared in detail the financial conditions of the representatives of different legislative specialities.

Key words: Ukrainian lawyers, judicial education, Eastern Galicia, judicial system.